

I

Питання педагогіки

Галина Сердюк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Воєнна агресія Росії проти України спричинила зміни в організації освітнього процесу ліцею. Узагальнивши освітню практику закладу, критично осмисливши всі ризики та особливості безпекової ситуації, адаптувавши методи навчання до умов воєнного часу, вдалося налагодити освітній процес у 2022/2023 н.р. відповідно до специфіки наукового ліцею та особливостей регіону. Актуальними вважаємо організацію навчальної діяльності здобувачів освіти в умовах поєднання різних форм організації освітнього процесу; посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції, просвіти з питань особистої безпеки; психологічну допомогу, адже сьогодні всі учасники освітнього процесу особливо потребують психологічної підтримки і допомоги [3]. Після обстеження ліцею на предмет готовності до організації навчання та забезпечення безпеки учасників освітнього процесу наступним етапом стало визначення форми організації навчання, що, безумовно, залежало від безпекової ситуації в регіоні. Структура та тривалість навчального тижня, дня, занять і відпочинку, форма організації освітнього процесу були визначені педагогічною радою ліцею в межах часу, передбаченого освітньою програмою.

Комунальний заклад «Чернігівський обласний науковий ліцей» Чернігівської обласної ради є закладом спеціалізованої освіти, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти наукового спрямування. **Головна мета ліцею** – розвиток наукового світогляду учнів та забезпечення розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти через безпосереднє залучення до навчальної наукової, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності відповідно до Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування. Оскільки заклад надає спеціалізовану освіту одночасно (паралельно) з профільною середньою освітою, вивчення навчальних предметів (курсів) і виконання дослідницьких завдань відбувається в межах однієї або декількох освітніх галузей (через вивчення інтегрованих предметів (курсів) та здійснення міжгалузевих досліджень). Зокрема, природничо-

математичний профіль передбачає вибір біолого-хімічної галузі знань з поглибленим вивченням біології, хімії; техніко-технологічний – реалізацію інформаційної галузі знань з поглибленим вивченням математики та інформатики; суспільно-гуманітарний профіль зорієнтований на історико-правову галузь знань та філологічну галузь знань з поглибленим вивченням історії, іноземної мови. Організуючи навчання в умовах воєнного часу, намагалися зберегти призначення закладу для обдарованої молоді регіону. Водночас обрати таку форму роботи, яка максимально забезпечувала б надання якісних освітніх послуг.

Питання нормативного забезпечення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, структури навчального року, форм організації освітнього процесу, оцінювання результатів навчання здобувачів освіти врегульовані в «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу і викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році», що були розроблені Міністерством освіти і науки України спільно з Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти», Інститутом педагогіки Національної академії педагогічних наук України [3]. У 2022/2023 рр. навчальному році в ліцеї обрано ротаційну модель змішаного навчання. Це обумовлено безпековою ситуацією, відновленням навчального корпусу ліцею, що постраждав від бомбардування. До освітнього процесу було залучено 174 учні ліцею. Шість здобувачів освіти на початку навчального року перебували за кордоном й постійно навчалися дистанційно. Одна учениця перейшла на екстернатну форму здобуття освіти. Ураховуючи специфіку навчання в науковому ліцеї, профільність закладу, необхідність налагодити взаємодію між курсами, профілями, були апробовані такі форми щотижневої ротації:

1) 10-11 класи суспільно-гуманітарного профілю, 10-11 класи природничо-математичного профілю та 10-11 класи техніко-технологічного профілю, фізико-математичного профілю (щотижнева ротація по два класи);

2) 10-і класи всіх профілів (техніко-технологічний, природничо-математичний, суспільно-гуманітарний); 11-і класи всіх профілів закладу (фізико-математичний, природничо-математичний, суспільно-гуманітарний) – двотижнева ротація (по три класи);

3) дистанційне навчання всіх класів за умов загрозової безпекової ситуації.

У II семестрі освітній заклад перейшов на двотижневий цикл навчання (3 класи), ураховуючи можливість проводити заняття навіть під час повітряної тривоги, оскільки укриття навчального корпусу було адаптоване не тільки для захисту, але й для проведення уроків (навчальні меблі, додаткові джерела освітлення, вентиляція приміщення, технічне оснащення).

Такий підхід дав можливість забезпечити активну взаємодію між профілями, курсами, урахувати особливості роботи з учнями 10-х та 11-х класів. Зазначимо, що під час щотижневої ротації між 10 та 11 класами ліцею система навчальної та позакласної ротації мала спільні цілі:

1) допомогти в адаптації учням, які вступили в ліцей (10-і класи), активізувати їхню взаємодію, налагодити ефективну колективну співпрацю; залучити учнів до видів навчальної діяльності закладу, що за умов воєнного часу здобув новий статус, а значить визначив нові освітні орієнтири;

2) оптимізувати психологічний клімат в учнівських колективах, зміцнити взаємопідтримку, взаємодопомогу, відновити надання освітніх послуг, забезпечити набуття якісних знань та допомогти здійснити усвідомлений професійний вибір.

Оскільки регіон з початком війни та до кінця березня перебував під окупацією, то переважна більшість учнів зазнала психологічних переживань, страху, тривожності, емоційної нестабільності. Тенденція, коли батьки не давали дозволу на двотижневу ротацію, а схилялися лише до формату дистанційного навчання, найбільше виявлялася в 11 класах (природничо-математичному, суспільно-гуманітарному профілях), де великий відсоток складали дівчата. Важливо зазначити, що саме на долю цих двох класів випали труднощі евакуації з ліцею в перший день війни, коли протягом трьох перших годин вдалося евакуювати учнів у більш безпечні, як здавалося всім, регіони. Учні фізико-математичного профілю в переддень війни були переведені на дистанційне навчання через випадок захворювання на Covid-19. У повному складі клас доєднувався до офлайн-навчання та проблем із дозволом батьків на таку форму роботи не виникало.

Учителі ліцею були свідомі того, що варто змінити свою професійну поведінку, повсякчас ураховувати психологічний стан усіх учасників освітнього процесу, вразливість, тривожність учнів та необхідність і самим тримати емоційний баланс. Систематична робота практичних психологів закладу, факультативний курс «Основи психологічної культури особистості», релаксаційні заняття, організовані в пансіоні закладу, індивідуальне консультування, групові зустрічі, постійний психологічний супровід класів сприяли нормалізації психологічного стану учнів ліцею. Забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні стало одним із пріоритетних в організації освітнього процесу в ліцеї відповідно до нормативних вимог [2]. Додаткові факультативні курси, запропоновані учням за вибором («Основи критичного мислення», факультативний курс з математики «Розв'язування задач з параметрами», «Соціальне шкільне підприємництво», «Основи медичної хімії», «Біохімічні основи життя», «Абетка нестандартного мислення»,

«Стилістика української мови. 10-11 класи»), були зорієнтовані на професійні інтереси учнів, мали профільне спрямування. Розгорнули свою роботу наукові гуртки з хімії, економіки, програмування. Активно запрацював Євроклуб, що дало можливість налагодити співпрацю в рамках Мережі асоційованих шкіл ЮНЕСКО, до якої з початком року ввійшов і ліцей. Діяльність закладу в цій мережі ґрунтувалася на прагненні ліцею просувати ідеали та цінності ЮНЕСКО через посилення гуманістичного, етичного, культурного та міжнародного аспектів освіти.

«Профільна ротація», за якої учні відповідного профілю працювали в офлайн-режимі, а два інші профілі – в онлайн-режимі, мала свої позитивні результати. Практика «занурення» (тривале (від декількох годин до декількох днів, тижнів) спеціально організоване заняття одним або декількома близькими предметами), що активно використовувалася в закладі, потребувала гнучкого розкладу занять, мобільності викладачів, змін у тематичному плануванні. За умов офлайн-навчання необхідно було визначити освітні пріоритети, забезпечити якість навчання в закладі, приміщення якого постраждало від бомбардування, а будівельні роботи (заміна вікон, дверей, ремонт покрівлі) тривали до 11 листопада, внутрішні відновлювальні роботи здійснювалися протягом січня-лютого 2023 р.

Проблеми з відключенням освітлення позначилися на системності проведення дистанційних занять. Оскільки у 2022/2023 н.р. в ліцеї навчалися представники 32 громад області, доводилося активно реагувати на ситуації вимкнення електропостачання, змінюючи форми, методи, режим навчання (синхронний, асинхронний), обсяг домашніх завдань, дедлайн виконання. Досвід, набутий під час епідемічної загрози, модель навчання, апробована ще з 2019/2020 року, що передбачала тісну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, володіння цифровою компетентністю та технологіями дистанційного навчання, стали основою для відновлення освітнього процесу у воєнний час. Базовою онлайн-платформою для організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в ліцеї залишалася платформа Google Classroom. Учителі ліцею продовжували використовувати платформи: Classtime, EdEra, Prometheus, Discord, GoFormative, Moodle, Nearpod; можливості сервісів: Quizizz, Kahoot!, LearningApps, Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams, Google Forms, Wordwall, Google Клас, Canva, Crello, Miro Board, Padlet та Blendspace. Зазначимо, що викладачі почали активно використовувати в роботі віртуальну інтерактивну дошку Padlet – інструмент, що демонструє віртуальну дошку, на якій можна розмістити будь-який контент і використовувати його в навчальній діяльності, організовуючи проєктну діяльність здобувачів освіти, виконання індивідуальних завдань. Для візуалі-

зації навчального матеріалу використовувалися програми: TeamLabBody, Scilab, PowerPoint, Prezi. Усі учасники освітнього процесу продовжували використовувати електронну пошту та застосунки Viber, Telegram. Іноді мобільний зв'язок був єдиним способом переконатися, що учні в безпеці, та налагодити навчальну взаємодію. Найбільш ефективною формою організації освітнього процесу залишалися онлайн-уроки, для проведення яких використовували відповідні програми – Zoom, Skype, Google Meet, Duo.

Заняття здійснювалися відповідно до електронного розкладу з лінками на відеоконференції, що полегшувало комунікацію. Також проводилися лабораторні та практичні роботи, імітаційні ігри, віртуальні екскурсії, перегляд тематичних фільмів, консультації (з алгебри, геометрії, математики, фізики, української мови, англійської мови). Комунікація учасників освітнього процесу відбувалася в синхронному режимі (Zoom, Skype, Google Клас, Naurok, Moodle, Google Meet та Micrisoft Teams), соціальних мережах. Продовжували активно діяти чати вчителів «Освіта XXI століття», вихователів «Зміна», учнів, батьків. Отже, учителі ліцею, вихователі освоїли інструменти дистанційного навчання, які забезпечили організацію повноцінного, якісного, ефективного навчання та спілкування, що за обставин воєнного часу набуло важливого значення.

У ліцеї продовжили практику залучення діячів науки, працівників підприємств, установ, організацій, представників професійних асоціацій до участі в освітньому процесі (проведення навчальних занять, лекцій, тренінгів, семінарів, майстер-класів, конкурсів, оцінювання результатів навчання тощо). Зміцнення матеріально-технічної бази закладу (комп'ютери, планшети) сприяло оптимізації освітнього процесу, полегшило взаємодію його учасників та визначило якісно новий рівень надання освітніх послуг. Перспективи професійного росту вчителів ліцею були пов'язані з освоєнням цифрових технологій, роботою у віртуальних лабораторіях, освоєнням зарубіжного досвіду природничо-математичної освіти.

Для реалізації основних завдань ліцей продовжує створювати розвивальне, інформаційно насичене освітнє середовище, для якого характерним є: збагачення ресурсного потенціалу, включення суб'єктів освітнього процесу в різні види спільної діяльності, комунікативної взаємодії, необхідні для розвитку дослідницької компетентності здобувачів. Організація освітнього процесу ґрунтується на особистісно-орієнтованому, компетентнісному та діяльнісному підходах і здійснюється через використання технологій, форм і методів, рефлексивних практик, що зорієнтовані на організацію дослідницької діяльності здобувачів освіти та її відповідну підтримку. За умов воєнного часу дуже гостро постало питання збереження освітнього

потенціалу закладу (педагогічного та учнівського складу), створення умов для інтелектуальної діяльності в умовах війни.

Визначаючи вектори дослідно-орієнтованого навчання, зазначимо, що головним для наукового ліцею залишається вдосконалення вмінь здобувати знання, розвиток міждисциплінарного мислення, формування світоглядних орієнтирів, дослідницьких умінь, формування рольових моделей поведінки через спілкування з творчими, мотивованими, висококваліфікованими викладачами, фахівцями, ученими; набуття досвіду спільної роботи як в середовищі закладу, так і в громадах (громадські, волонтерські ініціативи), створення дослідницьких та проектних груп. Заслугує на увагу організація олімпіадного, конкурсного руху в закладі, що під час воєнного стану зазнає змін відповідно до зовнішньої загрози. Пріоритетними вважаємо підтримку, розвиток творчого потенціалу обдарованої молоді регіону. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.10.2022 р. №883 «Про проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів з навчальних предметів у 2022/2023 н.р.» [4] в Комунальному закладі «Чернігівський обласний науковий ліцей» Чернігівської обласної ради з 17 жовтня до 21 жовтня та 31 жовтня 2022 року проводився I етап Всеукраїнських учнівських олімпіад з 15 навчальних дисциплін. Високу активність під час проведення олімпіад виявлено з таких предметів: українська мова і література (58 учасників); географія (51 учасник), англійська мова (44 учасники); математика (44 учасники), історія (32 учасники); економіка (29 учасників). Більшість олімпіад проходила в онлайн-режимі. Були запропоновані креативні форми проведення, що збільшило кількість учасників. Попередній досвід організації олімпіад у дистанційному режимі та моніторингове дослідження з питань організації олімпіад у 2021/2022 н.р., сприяло налагодженню системної роботи з проведення I етапу та організації підготовки учасників III етапу. Згідно з рейтингом, визначеним додатком до наказу Чернігівського обласного управління освіти і науки Чернігівської обласної державної адміністрації від 25.11.2022 р. №186, на III етапі учнівських олімпіад ліцей представляла команда із 71 учасника.

Вимоги до здобувачів освіти в закладі пов'язані з: рівнем мотивації до освоєння компетентностей, що передбачені освітньою програмою ліцею; інтелектуальними та академічними здібностями учнів; знаннями з окремих дисциплін (профільних), які є основою для освоєння освітньої програми ліцею; рівнем володіння дослідницькими компетентностями, що певним чином простежується через досвід участі в інтелектуальній творчій та/або пошуковій діяльності, основними видами якої є дослідно-експериментальна, винахідницька, конструкторська, раціоналізаторська; досвід участі в Міжнародних олімпіадах, конкурсах, Всеукраїнських конкурсах вина-

хідницьких і раціоналізаторських проєктів, науково-технічної творчості; II, III, IV етапах Всеукраїнських учнівських олімпіадах; II, III етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України. Ліцей відкриває можливості для такої активності, зокрема й через участь у регіональних, всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях, наукових гуртках, семінарах, вебінарах, круглих столах, майстер-класах дослідницького спрямування.

У підсумку зазначимо, що організація освітнього процесу в ліцеї за умов воєнного стану потребувала вчасних та відповідальних рішень, урахування безпекової ситуації в країні, області, активної комунікації з усіма учасниками освітнього процесу (учні, вчителі, батьки). Ліцей став осередком, який дає якісні знання й психологічну підтримку. Гнучкість в організації роботи закладу сприяє створенню комфортного і безпечного для учнів та вчителів середовища. Звичайно, найбільш оптимальна та безпечна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану – дистанційна. Корисним був досвід, набутий під час пандемії коронавірусу. Нова для освітнього закладу модель – це поєднання очного та дистанційного навчання в синхронному й асинхронному режимах. Онлайн-заняття важливо проводити у формі консультацій, інтегрованих уроків, навчальних занять-бесід, полілогів та творчих уроків. В умовах війни варто оптимізувати навчальне навантаження.

Оскільки використання групових, колективних форм роботи є ускладненим в умовах дистанційного навчання, необхідно робити акцент на дискусійних, партнерських варіантах і формах актуалізації опорних знань та закріплення теоретичного матеріалу, що сприятиме розвитку актуальних соціальної та громадянської ключових компетентностей. Методи роботи залежать від технічних ресурсів як учителів, так і учнів. Досліди, проєкти, творчі завдання варто застосовувати за умови наявності в учнів необхідного обладнання. Домашні завдання регулювати залежно від ситуації, емоційного стану та потреб дітей. Розклад занять в умовах війни має бути гнучкий, оскільки залежить від обраної форми навчання та безпекової ситуації. Наприклад, час початку першого уроку в ліцеї був зміщений на півгодини, що позитивно вплинуло на психологічний, фізичний стан учнів. Була збережена ранкова година здоров'я за умови відсутності нічних повітряних тривог.

Під час воєнного стану вчителі постійно коригують календарно-тематичне планування, щоб забезпечити вивчення предмета в зручний для учнів спосіб. Оскільки освітній процес здійснюється із застосуванням технологій дистанційного навчання, це вимагає відпрацьованого алгоритму дій, знання правил роботи з онлайн-платформами, взаємодії у хмарних серві-

сах, володіння інструментами спільної роботи з документами та засобами групової діяльності й комунікації, дотримання санітарно-гігієнічних вимог роботи на компютері [5]. Тому важливо надавати чіткі інструкції щодо використання вебресурсів, послідовності виконання завдань, особливостей контролю тощо. Під час проведення онлайн-занять бажано залучати учнів до творчої діяльності. При переході до офлайн-режиму з'являється можливість коригувати якість знань, організовувати активне навчання. Навчання в змішаному форматі забезпечує проведення онлайн- та офлайн-уроків (відповідно до режиму роботи класів), сучасні навчальні платформи відкривають доступ до різноманітних електронних матеріалів, сучасні сервіси дають можливість здійснювати оцінювання та забезпечувати зворотний зв'язок щодо виконаних робіт.

Отже, під час війни навчання набуло особливостей, що змінили освітній процес. Насамперед організація освітньої діяльності вимагає мобілізації сил усього педагогічного колективу, тісної співпраці з батьківською спільнотою, професіоналізму вчителя, який повинен володіти технологіями дистанційного навчання. Війна впливає на психоемоційний стан учасників, режим роботи закладів освіти. Збереження життя і здоров'я учнів та вчителів залишається пріоритетним завданням. Результат якості знань ми зможемо прослідкувати за допомогою моніторингових досліджень наприкінці навчального семестру, року. Глибинні зміни в системі освіти можна буде відслідкувати лише після завершення бойових дій на території України [1]. Зараз українці продовжують гідно відстоювати та реалізовувати своє право як на вільну державу, так і на освіту. Учні ліцею активно навчаються й мають надію, що скоро війна закінчиться перемогою. Досвід, набутий під час війни, спонукатиме до системних змін у царині освіти, створення в закладах сучасного освітнього середовища, сприятливого для розвитку особистості з почуттям власної гідності, повагою до історії та культурних надбань свого народу, прагненням навчатися протягом усього життя та сміливо приймати життєві виклики.

Джерела

1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист, підручник / О. Г. Левченко, О. В. Землянська, Н. А. Праховнік, В. В. Зацарний. Київ: Каравела, 2019.
2. Лист МОН № 1/3737-22 від 29.03.2022 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>
3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в школах у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci>

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.10.2022 р. №883 «Про проведення Всеукраїнських учнівських олімпіад і турнірів з навчальних предметів у 2022/2023 н.р.». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-provedennya-vseukrayinskih-uchnivskih-olimpiad-i-turniriv-z-navchalnih-predmetiv-u-20222023-navchalnomu-roci>

5. Тривалість дистанційного заняття під час дистанційного навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/trivalist-navchalnogo-zanyattya-pid-chas>

Василь Глузд

АТЕСТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сьогодення ставить перед загальною середньою освітою нові й нові виклики. Вимагають змін навчальні програми, підручники, посібники. Проте головним рушієм покращень в освіті залишається вчитель. Сучасній школі потрібні професіонали, здатні працювати в умовах швидкого зростання обсягів інформації, готові опановувати й упроваджувати інноваційні освітні технології, сприяти розвитку пізнавальних інтересів і творчих здібностей учнів. Саме мотивований, готовий до змін власного мислення педагог, що володіє новітніми компетенціями та інструментами – головна мета НУШ. Її ж пріоритет – забезпечити професійне й особистісне зростання вчителя, підвищити його соціальний статус.

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми відіграє атестація педагогів, що сприяє постійному розвитку їхньої професійної компетентності. Саме через атестацію долається розрив між здобутою раніше освітою та новими фаховими вимогами сьогодення. Процес атестації сприяє самоосвіті, саморозвитку, самовдосконаленню вчителя. Він має бути добре обізнаний із вимогами і порядком її проведення, правильно спланувати та організувати свою роботу в міжатестаційний період.

Метою атестації педагогічних працівників є активізація їхньої професійної діяльності, стимулювання цілеспрямованого безперервного підвищення рівня фахової майстерності, розвиток творчої ініціативи, забезпечення ефективності та якості освітнього процесу.

Атестаційна комісія Чернігівського обласного наукового ліцею проводить роботу на основі принципів: відкритості та колегіальності, гуманного та доброзичливого ставлення до педагогічного працівника, повноти, об'єктивності та системності оцінювання його педагогічної діяльності.